

N:o 3.

Ank. till Riksd. kansli den 24 april 1891 kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om anstånd med uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.

Med anledning af en inom Riksdagen gjord framställning beslöt 1888 års Riksdag,

1:o) att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt af riksbanken må uppföras tvenne skilda byggnader å vestra delen af Helgeandsholmen;

2:o) a) att för detta ändamål bildas en byggnadsfond för riksdags- och riksbankshus, hvaruti ingå dels den för uppförande af nytt riksdagshus bildade fonden, uppgående med räntor till 2,900,000 kronor, dels de till nytt hus för riksbanken afsatta 1,500,000 kronor, dels af sådana medel i riksbanken, som blifvit afsatta för inlösen af gamla sedlar, en summa af 255,000 kronor, dels ock under 7 års tid årligen ett anslag af 250,000 kronor, eller tillsammans 1,750,000 kronor, hvarigenom denna byggnadsfond uppbringas till en totalsumma af 6,405,000 kronor; samt

b) att af nyssnämnda 1,750,000 kronor på extra stat för år 1889 anvisa 250,000 kronor;

3:o) att af denna byggnadsfond må utgå:

a) till uppförande af ett nytt hofstall å artilleriplanen och anordnande eller uppförande af ett vaktstall i kongl. slottets närhet en summa af högst 1,070,000 kronor;

b) till ersättande af det för landtförsvarets behof disponerade förra artilleristallet vid artilleriplanen och för inlösen af byggnaderna å egendomen n:o 6 i kvarteret Bodarne 55,000 kronor; samt

c) till inlösen af bazarbyggnaden å Norrbro och tvättinrättningen i Norrström högst 280,000 kronor;

4:o) att totalbeloppet af kostnaden för båda byggnaderna å Helgeandsholmen jemte dervid nödvändig byggnad af kajer och broar samt platsens ordnande i öfrigt ej må öfverstiga hvad af fonden återstår, sedan de under punkt 3:o) upptagna kostnader derifrån afdragits, eller i rund summa 5,000,000 kronor;

5:o) att de besparingar i åtskilliga af de beräknade utgiftsbeloppen, hvilka otvifvelaktigt kunna åstadkommas genom goda anordningar och ett sorgfälligt utförande af byggnadsföretaget, må till statskassan återföras;

6:o) att byggnaderna skola uppföras i enlighet med genom bankofullmäktiges och fullmäktiges i riksgäldskontoret försorg upprättade och af dem gillade ritningar;

7:o) att artilleriplanen eller den del af artillerigården, som är belägen emellan Riddare-, Artilleri-, Kaptens- och Sibyllegatorna, äfvensom erforderlig del af tomten n:o 6 i kvarteret Bodarne må, efter af-rödjande af det å Artilleriplanen befintliga förra artilleristallet, disponeras för uppförande af nytt hofstall, med rätt för Kongl. Maj:t att, för beredande af tjenligare byggnadsplats för hofstallanläggningen, med Stockholms stad träffa uppgörelse om utbyte af det för ändamålet erforderliga jordområde mot vederlag antingen af annan mark vid Artilleriplanen ellär ock, efter skeende uppskattning, af motsvarande del af myntverkets till gata afsedda tomt;

8:o) att Riksdagens och riksgäldskontorets nuvarande hus må efter Riksdagens och riksgäldskontorets afflyttning från desamma disponeras för inrymmande deri af sådana statens embetsverk, hvilka sakna egen lokal; samt

9:o) att nuvarande vagnsskjulet i kvarteret Beridarebanan må försäljas och de inflytande medlen ingå till statsverket.

I en till bankoutskottet hänvisad, inom Första Kammaren väckt motion (n:o 23) har friherre af *Ugglas* hemställt, att Riksdagen måtte besluta:

att, sedan slutligt förslag till ifrågavarande byggnader å Helgeandsholmen till fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret ingifvits af de för frågans utredning utsedda personer, fullmäktige böra söka att från kongl. akademien för de fria konsterna här i Stockholm införskaffa yttrande rörande de för riksdags- och bankhusen uppgjorda ritningar, särskildt med afseende å lämpligheten af den för dessa byggnader afsedda plats;

att fullmäktige derjemte böra taga i förnyadt öfvervägande och söka utreda, huru vida icke för det tillämnade nya bankhuset annan lämplig byggnadstomt än å Helgeandsholmen må kunna beredas, och att, derest förslag å sådan tomt erhålles, låta uppgöra ritningar med kostnadsberäkningar till bankhus å sagda tomt samt till ensamt riksdagshus å Helgeandsholmen;

att, sedan ärendet blifvit sålunda utredt, detsamma skall för Riksdagen å nyo anmälas; samt

att med alla åtgärder för fullgörande af det fullmäktige utaf 1888 års Riksdag lenuade uppdrag i afseende å riksdags- och riksbanksbyggnader å Helgeandsholmen, i hvad samma uppdrag innefattar dessa nybyggnaders utförande, skall anstå i afvaktan på det beslut Riksdagen kan komma att fatta, sedan ärendet i ofvannämnda ordning anmälts för Riksdagen.

Härjemte har herr *Walldén*, med hvilken herrar *von Friesen* och *Uedin* instämt, i en inom Andra Kammaren väckt, till statsutskottet öfverlemnad motion (n:o 116) hemställt, att Riksdagen måtte besluta:

dels att uppdraga åt bankofullmäktige och fullmäktige i riksgäldskontoret att låta utreda, huru vida icke annan byggnadstomt än å Helgeandsholmen kan beredas vare sig för det nya riksbankshuset eller det nya riksdagshuset; att, sedan förslag till sådan tomt erhållits, låta uppgöra nya ritningar med kostnadsberäkningar till byggnaden å sagda tomt och till den andra byggnaden å Helgeandsholmen; att der- efter från kongl. akademien för de fria konsterna införskaffa yttrande öfver ritningarna och kostnadsberäkningarna ej mindre till de sammanbyggda riksdags- och riksbankshusen, sådana dessa ritningar och beräkningar komma att till fullmäktige ingifvas af de för frågans utredning af dem utsedda personer, än ock till den ena byggnaden å den nya tomplatsen och till den andra å Helgeandsholmen; samt att, sedan

ärendet blifvit sålunda ytterligare utredt, anmäla detsamma hos Riksdagen;

dels att med alla åtgärder för fullgörande af det bankofullmäktige och fullmäktige i riksgäldskontoret af 1888 års Riksdag lemnade uppdrag i afseende å riksdags- och riksbanksbyggnader å Helgeandsholmen, i hvad samma uppdrag innefattar ritningarnas gillande och byggnadsföretagets utförande, skall anstå i afvaktan på det beslut, Riksdagen kan komma att fatta, sedan ärendet i ofvannämnda ordning anmälts hos Riksdagen.

Dessa båda motioner hafva blifvit behandlade af sammansatta stats- och bankoutskottet, som jemväl fått emottaga åtskilliga i anledning af motionerna inom Riksdagen afgifna yttranden.

Motionärerne erinra till en början, att, då Riksdagen år 1888 beslöt, att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt af riksbanken skulle uppföras tvenne skilda byggnader å vestra delen af Helgeandsholmen, någon utredning angående ett så beskaffadt byggnadsföretag icke förelåg, samt förmena, att numera finnes anledning till berättigade tvifvel i fråga om Helgeandsholmens lämplighet till byggnadsplats för både riksdags- och riksbankshus; och har den ene af motionärerne, till stöd för den uppfattningen att Helgeandsholmen icke erbjöde tillräckligt utrymme för ett lämpligt anordnande af båda ifrågavarande byggnader, anført:

att fastän Riksdagens beslut om uppförande af *två skilda* byggnader icke kunnat fullständigt genomföras, man ändock nödgats förlägga riksbankshuset till någon del å mark, utfylt i sjön, till det yttersta inskränka bredden å de riksdagshuset omgifvande gator och kajer, anordna ljusgårdar af mycket små dimensioner m. m.;

att den framstående utländske arkitekt, som hitkallats för att granska de här utförda ritningarne, i sitt utlåtande upprepade gånger betonat, att han icke haft att yttra sig om lämpligheten af Riksdagens program att på holmen sammanföra ifrågavarande byggnader, utan endast om sättet, huru detta program blifvit utfördt, och sålunda likasom velat fritaga sig från att anses eller blifva åberopad såsom någon auktoritet för sjelfva byggnadsplatsens lämplighet, hvilket han väl icke behöft göra, om han funnit platsen fullt passande för genomförande af Riksdagens program; samt slutligen *att* svenska teknologföreningens fackafdelning för husbyggnadskonst, hvilket samfund, enligt hvad känt är, såsom medlemmar räknar många vid bedömande af dylika frågor ganska sakkunniga personer, uti ett uttalande, som varit synligt i all-

männa tidningarne, framställt mycket stora betänkligheter mot Helgeandsholmens bebyggande i enlighet med 1888 års riksdagsbeslut.

Då en utredning af frågan icke kunde antagas vålla något uppskof med byggnadsföretagen, hade motionärerne ansett angeläget, dels att undersökning verkställdes huru vida icke för endera byggnaden annan plats kunde beredas, i hvilket afseende friherre af Ugglas uttryckligen förklarar, att han icke ifrågasatte annat, än att riksdagshuset skulle uppföras å Helgeandsholmen, dels att från en svensk sakkunnig myndighet infordrades yttrande öfver föreliggande byggnadsfråga.

Innan sammansatta utskottet företog ofvan berörda två motioner till slutligt afgörande, anhöll utskottet om fullmäktiges i riksbanken och riksgäldskontoret yttrande i nedan nämnda två hänseenden nemligen:

1:o) huru vida, efter de ändringar, som blifvit gjorda i den år 1888 för Riksdagen framlagda plan till Helgeandsholmens bebyggande, och genom hvilka ändringar så väl byggnaderna utvidgats som ytterligare utfyllning och förändrad grundläggning blifvit nödvändiga, den i mom. 4 af 1888 års Riksdags, i dess skrivelser n:is 75 och 76 omförmälta, beslut fastställda maximikostnad, i rund summa 5,000,000 kronor, kommer att öfverskridas; och

2:o) hvilka besparingar skulle vinnas, derest bankbyggnaden förlades till annan plats, och sålunda de till följd af den föreslagna bankbyggnaden erforderliga utfyllningar, grundläggning, kajer och broar icke komme till utförande.

Med anledning häraf begärde fullmäktige den s. k. riksdagshuskomiténs yttrande häröfver; och yttrade komitén följande:

»Sedan sammansatta stats- och bankoutskottet, med anledning af till utskottet hänvisade motioner i fråga om uppskof med utförande af 1888 års Riksdags beslut om uppförande å Helgeandsholmen af två skilda byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken, i skrifvelse den 24 sistlidne februari begärt herrar fullmäktiges utlåtande i två uppgifna afseenden, hafva herrar fullmäktige den 26 i samma månad begärt riksdagshuskomiténs yttrande häröfver, och får komitén, sedan dess adjungerade ledamöter blifvit hörde, och efter samråd med dem så väl som med komiténs ingenjörbiträde och särskildt antagna arkitekt nu afgifva följande utlåtande.

Om med »den år 1888 för Riksdagen framlagda plan till Helgeandsholmens bebyggande» afses den af det då tillsatta sammansatta

stats- och bankoutskottet tillstyrkta anordning, äro i den samma inga sådana ändringar vidtagna, som åsyftas i 1891 års sammansatta stats- och bankoutskotts skrifvelse, om man ej vill till dem räkna ifrågasatt utflyttning af vestra strandlinien för beredande af rätare kajer. Skulle åter orden afse den motion, som ligger till grund för 1888 års riksdagsbeslut i ämnet och den till 1887 års Riksdag aflåtna kongl. proposition, hvarå nyssnämnda motion stöder sig, förekommer den skilnad, att i stället för en enda byggnad, inrymmande så väl Riksdagen som riksgäldskontoret, riksbanken m. m., skulle uppföras två byggnader, den ena för Riksdagen m. m. och den andra för riksbanken, samt gata öppnas mellan de båda husen. I hvilken utsträckning denna skiljaktighet må kunna antagas inverka på kostnaden, beror naturligtvis i viss mån derpå, huru stor den båda byggnaderna omfattande komplexen tänkts skola blifva. Härutinnan föreligger endast det af öfverintendenten Zettervall vid hans reservation till det den 29 november 1884 afgifna komitébetänkandet framlagda förslag, angående hvars förhållande till det af 1887 års sammansatta stats- och bankoutskott förordade detta senare yttrat sig i sitt utlåtande till Riksdagen.

Med afseende emellertid å de kostnader, som kunna antagas blifva förenade med det af riksdagshuskomitén utarbetade, men ännu icke definitiva förslaget, tillåter sig komitén anföra följande.

A. Beträffande den under punkten 1:o uppställda frågan.

Ingen annan nämnvärd ändring i utfyllningsplanen har vidtagits, än att nu den vester om Drottninggatans förlängning varande strandlinien fått en jemnlöpande kajlinie i motsats till den förutvarande åsyftade planen (1884 års komitébetänkande), der kajlinien haft flere ut- och ingående vinklar. Härigenom har utan afsevärdt ökad utfyllning ett betydligt vidgad utrymme erhållits, på samma gång som åt strandlinien beredts en för strömdelningen förmånligare form. Denna omständighet jemte det gynnsamma resultat, som grundens närmare undersökning visat, har åstadkommit, att en besparing af omkring 300,000 kronor kunnat beräknas i förut antagen grundläggningskostnad, med hvilket belopp således den för sjelfva husbyggnaderna tillgängliga summan kan ökas. Af utskottets frågeformulering synes framgå, att man trott, att pålgrunden för åtminstone bankbyggnaden skulle hvila på utfylt mark, men sådant är alldeles icke förhållandet.*) Ty pålarne komma — äfven de, som nedslås direkt i vattnet — att till största

*) Rigtigheten af denna uppgift torde bekräftas af bilagda sektion.

delen anbringas i och hvila på fast, redan befintlig och följaktligen ej genom utfyllning bildad undergrund.

Emedan hitintills endast grundritningar till de båda byggnaderna föreligga, men icke några detaljritningar kunnat utarbetas, har det varit och är fortfarande omöjligt att uppgöra detaljeradt kostnadsförslag öfver sjelfva husbyggnaden. Men så vidt komitén af de befintliga ritningarna kan bedöma, behöfver den af 1888 års Riksdag anvisade byggnadsfonden icke öfverskridas för uppförande af byggnaderna i enkel, men värdig stil enligt de utarbetade förslagsritningarna.

B. Beträffande den under punkten 2:o) uppställda frågan.

Genom bankbyggnadens borttagande skulle, så vidt komitén kan finna, icke grundläggning och murning för kajen vester om Drottninggatans förlängning blifva obehöfelig, enär man ej kan tänka sig en riksdagshusbyggnad uppförd å Helgeandsholmen, utan att en reglering och kajanläggning på holmens vestra del kommer till stånd. Komitén föreställer sig nemligen, att det ej kan komma i fråga, att denna del af holmen skall lemnas i det skick, hvori den befinnes efter borttagande af förutvarande hus och med oordnade strandlinier. Komitén måste tvärt om antaga, att, äfven om blott riksdagshuset skulle å holmen uppföras, planering och kajbyggnad på dennas vestra del skulle erfordras. Såsom en nödvändig följd häraf framgår, att sjelfva kajbyggnaden i det närmaste blifver oförändrad till utsträckningen, men att den vestliga kajen måste ej obetydligt höjas eller läggas i terrasser. Härtill kommer, att den antagligen något tillbakadragna kajlinien för nordvestra delen af holmen der föranleder en ökad bortschaktning samt muddring, som skulle ställa sig betydligt dyrare än den nu tillämnade utfyllningen, för hvars åstadkommande just afschaktningen skulle bereda erforderligt material. Dessa omständigheter verka dertill, att med afseende på kajanordningen genom den af utskottet ifrågasatta utbrytningen af bankbyggnaden i sjelfva kaj- och brobyggnadsförslagen, ej större besparing skulle uppkomma än högst det belopp af 220,000 kronor, som är beräknadt till de båda broarna, derest dessa skulle komma att utelemnas, och under antagande att sjelfva bankbyggnadens uppförande på annan plats icke skulle kräfva större kostnad än den på Helgeandsholmen afsedda. Enligt komiténs förmening blifver dock, äfven i sådant fall, besparingen ingen, enär, om endast riksdagshus skulle uppföras å holmen, åt detta måste gifvas en helt annan afslutning åt vester än den, som motiveras af riksbankbyggnadens bibehållande, såsom

komiténs förslag antyder. Det är nemligen uppenbart, att, om riksdagshuset ensamt förlägges å holmen, det skall blifva nödvändigt att å baksidan genom särskilda anordningar, så att säga, upplösa byggnadens åt denna sida kolossala fasad med deraf följande ökade kostnader. Och hvad sjelfva riksdagshusbyggnaden angår, måste den i detta fall och just på grund af ofvan antydda särskilda anordningar ökas, åtminstone till yttnehållet.

Af ofvanstående lär framgå, att ej i afsende å byggnaderna på Helgeandsholmen någon besparing vinnes, utan tvärt om ökad kostnad uppstår genom riksbankshusets förläggande till annan plats, hvaremot — något som för öfrigt knappast torde behöfva omförmälas — riksbankens flyttning till annan tomt föranleder en alldeles särskild och eljest obehöflig kostnad för en ny sådan.»

Sedan fullmäktige erhållit detta riksdagshuskomiténs yttrande, anförde fullmäktige för egen del i utlåtande af den 2 innevarande månad följande:

»Medelst skrifvelse af den 24 sistlidne februari har utskottet anmodat fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret att i de hänseenden, som skrifvelsen närmare omförmälar, afgifva yttrande angående två vid innevarande riksdag väckta motioner i fråga om uppskof med verkställande af 1888 års Riksdags beslut om Helgeandsholmens bebyggande med riksdags- och riksbankshus; och, sedan fullmäktige i anledning häraf från de fullmäktiges delegerade, som hafva särskild befattning med hithörande frågor eller den s. k. riksdagshuskomitén, infordrat och erhållit utlåtande i ämnet, få fullmäktige, hufvudsakligen instämmande i samma utlåtande, likväl i afseende å den i punkten 1 framställda fråga anförä, att, då grundritningar till ifrågavarande byggnadsföretag ej äro fastställda, och följaktligen ännu mindre erforderliga detaljritningar med tillhörande kostnadsförslag kunnat uppgöras, samt arbetskostnad och materialiepris jemte andra inverkan omständigheter ej så långt i förväg kunna med någon visshet beräknas, fullmäktige icke tilltro sig att redan nu afgifva något bestämdt yttrande angående den slutliga kostnaden för dessa byggnadsarbeten, för hvilkas utförande är att disponera icke allenast det af utskottet omförmälda beloppet 5 millioner kronor, utan äfven derå under byggnadstiden upplöpande ränta».

Af ett fullmäktiges berörda utlåtande bilagdt utdrag af protokollet, hållet vid gemensamt sammanträde mellan fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret den 2 i denna månad, har utskottet in-

hemtat, att ordföranden hos fullmäktige i riksgäldskontoret herr Boström i frågan särskildt anført:

»Jemte det jag, lika med öfriga fullmäktige, finner något bestämdt yttrande nu ej kunna gifvas angående den beräknelige kostnaden för ifrågavarande byggnader, har jag ansett att, med anledning af det sammansatta utskottets första fråga, fullmäktige bort erinra om, att, ehuru enligt 1888 års riksdagsbeslut de begge byggnaderna skulle vara skilda, de dock enligt de senast uppgjorda förslagsritningarna äro förenade genom hvalf, slagna i Drottninggatans förlängning, öfver hvilka hvalf äro afsedda att uppföras hus till lika höjd med de begge byggnaderna, hvarigenom dessa, om de än fortfarande kunna anses skilda, dock förete sammanhängande sidofasader.

Ej heller har jag ansett mig kunna såsom eget svar instämma i hvad riksdagshuskomitén för öfrigt yttrat, då den, bland annat, ansett en besparing af 300,000 kronor kunna vinnas i den beräknade grundläggningkostnaden. Komitén utgår dervid från den förutsättning, att byggnadsgrunden skulle erhållas genom pålning. Meningarna kunna dock vara delade, om ej en än mera betryggande grund skulle kunna erhållas, hvarigenom dock de för grundläggningen afsedda medlen möjligen kunna komma att visa sig otillräckliga i stället för att lemna öfverskott».

I detta yttrande, så vidt det angick de i första stycket omförmälda hvalfven öfver Drottninggatans förlängning, hade en af fullmäktige i riksbanken herr Richter instämt.

Härförutom har till utskottets ordförande öfverlemnats en af riksdagshuskomitén till fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret aflåten särskild skrifvelse i frågan, hvilken skrifvelse utskottet på grund af de upplysningar, densamma innehåller, låtit såsom bilaga åtfölja detta utlåtande.

Då motionärernes framställningar icke stödjas af några positiva bevis, utan grundats allenast på allmänna antaganden och farhågor, till hvilka, enligt de upplysningar, utskottet inhemtat, fullt giltig anledning icke synes finnas i verkliga förhållandena;

då dessutom i motionerna saknas hvarje förslag till en bättre lösning af frågan än den redan funna och af Riksdagen gillade;

då ett förläggande af riksdags- och riksbankshus på olika ställen

utan tvifvel skulle icke blott erbjuda stora svårigheter att genomföra, utan äfven medföra betydligt ökad och för närvarande alldeles oberäknelig kostnad;

och då, derest det skulle visa sig, att Riksdagens beslut i frågan icke skulle kunna utföras eller byggnadsföretaget skulle komma att erbjuda oförutsedda svårigheter, Riksdagens fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret icke lära underlåta att derom hos Riksdagen göra anmälan,

har utskottet icke funnit skäl tillstyrka Riksdagen att med ändring eller upphäfvande af sitt en gång fattade beslut, som till någon del redan blifvit utfördt, vidtaga några af de åtgärder, motionärerne föreslagit, utan får utskottet hemställa,

att herrar friherre af Ugglas' och Walldéns ofvanberörda motioner icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 april 1891

På det sammansatta utskottets vägnar:

HUGO TAMM.

Reservationer:

af herr *E. Fränckel*: »Det slut, hvartill utskottet kommit, finner jag för min del lika litet tillfredsställande som de därför anförda grunder.

Hvarken friherre af Ugglas' eller herr Walldéns förslag innehåller någon hemställan, att Riksdagen nu skulle ändra eller upphäfva 1888 års beslut om uppförande å Helgeandsholmen af två skilda hus för Riksdagens och riksbankens behof. I båda motionerna begäres

endast *en utredning* för att få utrönt, huru vida de förutsättningar, under hvilka samma beslut fattats, verkligen visat sig vara för handen, och endast i händelse utredningen skulle ådagalägga, att sakerna faktiskt ställt sig annorlunda, än Riksdagen antagit, endast för detta fall hafva motionärerne tänkt sig en ändring af beslutet. Något upphäfvande af beslutet har ingendera ens antydningssvis omtalat. Utskottet har således saknat hvarje anledning att nu afstyrka ändring i eller upphäfvande af sagda beslut.

Deremot har utskottet bort, men helt och hållet undvikit, att ingå i närmare bedömande af den frågan, huru vida icke giltiga skäl föreligga för de begärda *utredningarna*. Det säges visserligen i utlåtandet, att några positiva bevis för utredningarnas behöflighet ej blifvit af motionärerne företedda, men jag hemställer, huru vida icke såsom sådana fullgiltiga bevis böra godkännas de åberopade omständigheter:

att afsigten för närvarande synes vara att uppföra *två* med hvarandra *sammanbyggda* hus i stället för *två skilda* byggnader;

att försöket att genom en allmän pristäflan åstadkomma ett tillfredsställande byggnadsförslag enligt det uppgjorda programmet misslyckats;

att det derefter tillkomna nya byggnadsförslaget redan måst öfvergifvas;

att ej heller den öfverarbetning af detta förslag, som efter etatsrådet Meldahls kritik vidtagits, lemnat ett tillfredsställande resultat;

att den tänkta planen icke kan utföras, utan att ändra förhållandena med vattnets aflöpp på ett ställe, *der strömmens beskaffenhet berör ömtåliga och viktiga intressen*;

att personer, hvilkas sakkunskap icke kan bestridas, till stort antal inlagt gensaga mot Helgeandsholmens bebyggande enligt 1888 års riksdagsbeslut, sådant detta tolkats af riksdagshuskomitén m. m.

Nu har visserligen utskottet, för att visa det oberättigade i de sakkunniges betänkligheter, såsom bilaga till sitt utlåtande tryckt komiténs bemötande af hvad »Svenska Teknologföreningens fackafdelning för husbyggnadskonst» andragit i frågan. För att sätta Riksdagen i tillfälle att bedöma, på vilkendera sida de bästa skälen förekomma, har jag funnit mig böra såsom bilaga till denna reservation föga den handling, mot hvilken komitén polemiserat, hvarmed jag dock icke vill hafva instämt i fackafdelningens åsigt, att vid ett eventuellt val riksbankshuset och icke riksdagshuset skall uppföras å Helgeandsholmen.

Att motionärerne icke uppgjort något förslag till »lösning af frågan» kan naturligtvis vid nu upplysta förhållanden ej utgöra giltigt skäl att afstyrka den begärda *utredningen*.

Ej heller torde man kunna nöjas med utskottets hänvisning till att, om Riksdagens beslut icke skulle kunna utföras eller byggnadsföretaget komme att erbjuda oförutsedda svårigheter, saken blefve anmäld för Riksdagen. Redan den omständighet, att, oaktadt hela tre år förflutit från det Riksdagen fattat sitt beslut, utskottet icke vågar taga på sitt ansvar att bestämdt förklara beslutet kunna utföras, utgör ett viktigt gif akt för Riksdagen; och säkert är, att, derest den sålunda såsom möjlig förutsatta anmälan komme några år härefter, ett sådant dröjsmål skulle kosta betydligt och på ett betänkligt sätt framskjuta den tidpunkt, då Riksdagen och riksbanken kunde få tillträda sina nya lokaler.

En vederläggning af de betänkligheter, som sålunda yppat sig mot det sätt för Helgeandsholmens bebyggande, som för närvarande tillernas, på grund af, men till en del i strid med, Riksdagens uppdrag, synes mig hafva varit oundgänglig för att kunna på ett giltigt sätt motivera ett afstyrkande af all utredning. Men så har utskottet ej förfarit, ty såsom en vederläggning lärer man icke kunna rubricera de »allmänna antaganden och farhågor», att de båda byggnadernas förläggande på olika ställen skulle erbjuda stora svårigheter att genomföra samt medföra betydligt ökad, för närvarande alldeles oberäknelig, kostnad.

Förmodligen har utskottet, oaktadt sådant ej uttryckligen uttalats, stött detta omdöme på de svar, fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret samt riksdagshuskomitén lemnat på de två af utskottet formulerade frågorna.

Till en början vill jag då, hvad angår första frågan, slå fast, att fullmäktige tydligen icke velat i allo vidkännas det svar, komitén gifvit å denna fråga, i det att fullmäktige förklara, att de icke tilltro sig att »redan nu» afgifva något »bestämdt» yttrande angående byggnadsarbetenas slutliga kostnad således; *efter tre år* kunna vederbörande icke uppgifva det bestämda kostnadsbeloppet för arbeten, som blifvit beslutade *under det uttryckliga vilkoret, att kostnaden ej må öfverstiga* hvad som för ändamålet afsetts, eller en rund summa af 5,000,000 kronor, och det oaktadt man redan anser sig kunna påräkna de räntor å fonden, som beräknas uppkomma derigenom, att arbetet drages ut på tiden! En onekligen betecknande illustration till den förmenta obehöfligheten af ytterligare utredningar! Komitén åter låter förstå, att något öfver-

skridande af byggnadsfonden icke behöfver ifrågakomma, »så vidt komitén af de befintliga ritningarna kan bedöma», ett vilkorligt löfte, för hvars uppfyllande fullmäktige, som sagdt, icke velat gå i borgen. Huru vida åter de »befintliga» ritningarna verkligen komma att följas, derom lemnas man i okunnighet, hvilket är så mycket mera betänkligt, som komitén kort förut upplyst, att »endast grundritningar till de båda byggnaderna föreligga men icke några detaljritningar». I hvilken mån de af etatsrådet Meldahl förordade åtgärder att höja riksdagshuset och vidtaga åtskilliga ändrade anordningar i viktiga delar af byggnadsförslaget skola sättas i verket, och huru mycket de skulle fördyra byggnaden kan följaktligen ej nu bedömas, i synnerhet som ej ens planen synes vara fullt bestämd. — På grund af de allmänna ordalag, komitén nyttjat vid tal om den förändrade kajlinien vester om Drottninggatan är det icke heller möjligt att klart fatta, huru det problemet skulle kunna lösas att utan afsevärdt ökad utfyllning erhålla ett betydligt vidgadt utrymme på detta ställe och på samma gång spara omkring 300,000 kronor vid en grundläggning, som till betydlig del skall verkställas på ställen, *der nu rinnande vatten finnes*. Än obegripligare blir detta, om den yta, riksbanksbyggnaden kommer att intaga, skall vara nära dubbelt så stor, som 1883 års komité antog. Är det dunkla talets enkla mening den, att de besparingar, som behöfva ske för att motväga de genom etatsrådet Meldahls ändringsförslag tillkomna kostnader, skola vinnas på det sätt, att de nödvändiggjorda nya fyllningarna i strömmen skola åstadkommas för billigare pris, derigenom, att kostnaderna för bortförandet af den vid grundgräfningarna och afschaktningarna erhållna jorden begagnas till fyllning, antager frågan högst äfventyrliga dimensioner, då som bekant i strömfrågan mot hvarandra stå två viktiga intressen, af hvilka det ena kräfver, att icke någon fyllning, och det andra att icke någon bortschaktning i utloppet må ega rum. Rättigheten att så förfara står därför i vida fältet, och om den mot förmodan skulle kunna vinnas, fordras för ändamålet *årslånga* förhandlingar. Utan sådana i lag föreskrifna förhandlingar kan komitén naturligtvis *icke våga* att vidtaga så genomgripande åtgärder, då sådant skulle kunna gifva berättigade anspråk på så stora skadeersättningar, att de åsyftade besparingarna, jemförda med dem, blefve rent försvinnande.

Den andra af utskottet uppställda frågan synes riksdagshuskomitén hafva i icke så ringa grad missförstått. Att, äfven om ingen riksbanksbyggnad uppföres å vestra delen af Helgeandsholmen, en kajbyggnad derstädes är af nöden är uppenbart; men lika klart tyckes

det vara, att i sådant fall för riksbanksbyggnad å annan plats finnes att tillgå ej blott brobyggnadsbeloppet 253,000 kronor, utan äfven minst hvad som beräknats åtgå för en riksbank å holmen, 658,000 kronor, eller tillsammans 911,000 kronor. Svårt är att förstå, huru komitén, som i brist på slutliga ritningar, icke kunnat annat än vilkorligt yttra sig om hela byggnadsförslaget kostnader, kan vara i stånd att utan *någon* ledning af ritningar förklara, att dessa besparingar genom riksdagshusets uppförande ensamt å holmen skulle fullt uppvägas genom den nya afslutning af samma hus, som behöfdes för att »upplösa» byggnadens kolossala fasad åt denna sida. Än svagare te sig komiténs beräkningar, när man besinnar, att den på holmen tillernade större bankbyggnaden nu säkerligen så mycket mindre kan utföras för det af 1883 års komité beräknade pris, *som den till vida större del än då var påtänkt skulle läggas å plats, som utgör del af strömmen.*

Utskottets sista skäl för motionernas afstyrkande är, att Riksdagens beslut »till någon del redan blifvit utfördt.» Sakförhållandet kan icke bestridas; men då, om man bortser från rent förberedande åtgärder, det utförda består i arbetena för det nya hofstallet och hvad dermed eger sammanhang samt inlösen af basarbyggnaden och tvättinrättningen, och detta måst utföras, ehvad en eller två byggnader skola uppföras å Helgeandsholmen, är det tydligt, att detta sakförhållande icke har den ringaste bevisningskraft, då man skall afgöra, huru vida en utredning om det ena eller andra alternativets företräde skall beslutas eller ej. Att en sådan utredning icke behöfver med en enda dag fördröja påbörjande af byggnadsarbetena å Helgeandsholmen, hafva motionärerne visat.

Den utredning, jag sålunda på nu anförda och andra viktiga skäl, som det skulle blifva för vidlyftigt att här omtala, anser behöflig, finner jag med hänsyn till de svårigheter, som enligt all sannolikhet skulle ställa sig i vägen för att utan mycket betydliga kostnader skaffa annan plats för riksdagshuset, såsom herr Waldén alternativt föreslagit, böra gå ut på att i enlighet med friherre af Ugglas' förslag undersöka, huru vida icke annan byggnadsplats kunde beredas å banken, samt huru ett sådant alternativ ställer sig i förhållande till de nuvarande byggnadsplanerna å Helgeandsholmen.

Min hemställan blir följaktligen: »att Riksdagen, med vidhållande af sitt år 1888 fattade beslut, att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpedition en byggnad skall uppföras å vestra delen af Helgeandsholmen, ville uppdraga åt fullmäktige i banken och riksgäldskontoret, att innan verkställighet af Riksdagens

beslut i fråga om uppförande å holmen af ett bankhus må ifrågakomma, taga i förnyadt öfvervägande frågan om icke byggnadsplats för riksbanken skulle annorstädes kunna beredas samt till nästa Riksdag inkomma med fullständig utredning så väl derom som angående de kostnader, som genom en sådan förändring af Riksdagens beslut kunde uppkomma;»

af herr *Gumælius*;

af herrar *A. Persson* och *P. Pehrson* mot vissa delar af motive-
ringen.

Bilaga till herr Fränckels reservation.

Sedan svenska teknologföreningens fackafdelning för husbyggnads-konst den 18 februari 1890 beslutat att till öfverläggning upptaga frågan om lämpligheten af Helgeandsholmens bebyggande enligt af Riksdagen fattadt beslut, och sedan denna fråga vid åtskilliga sammankomster blifvit diskuterad, öfverlemnades den samma till utsedda komiterade, hvilka den 9 januari detta år inkommo med följande på grund af förda diskussionsprotokoll utarbetade sammanfattning af de under öfverläggningarne uttalade åsigter, om hvilka de flesta enats, hvilken sammanfattning sistnämnda dag föredrogs och af fackafdelningen enhälligt godkändes. Den meddelas här i sin helhet.

Då det riksmöte, som år 1888 fattade beslut om riksdagshus och riksbanks byggnad å Helgeandsholmen, ej fäst afseende vid kongl. öfverintendentsembetets afstyrkande utlåtande af 1877, och det nu fogat sig så, att denna högsta auktoritet på husbyggnadsområdet icke blifvit hörd och må hända ej heller kunnat tillfrågas, hvilket senare synes bekräftadt genom tillkallandet af en utländsk auktoritet, som antagligen

icke haft i uppdrag att yttra sig om valet af byggnadsplats och sättet för dess användning; så må det icke anses olämpligt, att man inom en förening, bestående af fackmän, upptagit denna byggnadsfråga till öfverläggning och härmedelst velat bringa ett sammandrag af den förda diskussionen till allmänhetens kännedom. Detta så mycket mera som flere talare vid ofvan nämnda riksmöte påtagligen förgäfves sökte det stöd, som ett på fackkunskap grundadt uttalande skulle hafva gifvit dem.

Då det vidare för utanför stående fackmän varit omöjligt att förut med tillbörlig sakkännedom yttra sig om frågan i det outredda skick, denna hittills befunnit sig, anser fackafdelningen det emellertid nu mera såsom sin pligt att i denna så viktiga byggnadsfråga uttala sin åsigt, hvilken kan sammanfattas i följande hufvudpunkter:

1:o) *Helgeandsholmen bör ej anordnas endast till öppen promenadplats utan äfven till någon del bebyggas*, när denna plats är allt för dyrbar att ej göras räntebärande, och en byggnad af lämpliga dimensioner och med måttliga anspråk samt i öfrigt rätt anordnad med afseende på platsens karakter ingalunda bör komma att misspyda denna genom sitt läge så betydelsefulla del af vår hufvudstad.

2:o) *Helgeandsholmen bör icke bebyggas i enlighet med 1888 års riksdagsbeslut*, hufvudsakligen på grund af byggnadsplatsens otillräcklighet, hvilken för hvar och en som närmare granskat de tillgängliga projekten tydligen framgår:

dels derutaf att man måste med konst från strömmen förvärfva ett icke obetydligt område och detta just der, hvarest strömfårans åverkan på byggnadernas konstgjorda grund skulle blifva starkast, och der den naturliga undergrunden bevisligen är allra sämst, och sålunda, enligt hvad erfarenheten visat, kan befaras att grundläggningen kommer att sluka summor, hvilka på förhand svårligen kunna med anspråk på tillförlitlighet beräknas;

dels derutaf att man redan i byggnadsprogrammet måste tillmäta åtskilliga lokaler såsom ljusgårdar, trappor, korridorer m. m. ett synnerligen knappt utrymme;

dels ock deraf att man nu slutligen för att vinna nödigt utrymme måst, tvärt emot Riksdagens beslut, sammanbygga de båda husen.

Trots alla dessa bemödanden att sålunda reducera behofven och att genom utfyllningar i strömmen samt öfver- och sammanbyggnader söka afvinna platsen allt tänkbart utrymme, har man dock lika litet i det senast utarbetade som i föregående projekter lyckats tillfredsställa ens ganska måttliga pretentioner på naturlig belysning inom åtskilliga hufvudsakliga partier af riksdagsbyggnaden, hvilket måste betraktas

som ett svårt fel hos en byggnad, som i allmänhet endast kommer att användas under den mörkare delen af året.

I hvilket ytterligt trångmål man befinner sig genom att söka kombinera de båda byggnaderna å den lilla holmen bevisar dock mer än allt annat den ringa bredd, man gifvit dels strandgatorna och dels den endast 40 fot breda gatan mellan de båda husen.

I en tid, då man öfver allt öppnar breda gator, då man enligt lag och författning i allmänhet ej får anlägga smalare gator än 18 meter (60,6 fot) då man sträfvar att genom bekväma kommunikationer underlätta samfärdseln mellan de olika stadsdelarne, vill man göra sig skyldig till en sådan otidsenlig och opraktisk anordning som öppnandet af en ny, gen farled mellan Norrmalm och staden inom broarne, hvilken öfver hufvud taget har mindre bredd än den obetydligaste nyutlagda gata i utkanten af hufvudstaden, men dessutom på en sammanlagd längd af 130 fot (under sammanbindningsbyggnaderna) måste klämmas ihop, så att den i bästa fall kan blifva 28 fot bred, häri inberäknade de båda gångbanorna. Ett dylikt pass finnes redan mellan rådhuset och riddarhuset, hvaraf man borde hafva hemtat erfarenhet nog för att ej anordna ytterligare två till.

Härtill komma de icke mindre beaktansvärda estetiska skäl, som emot de båda byggnadernas sammanförande till Helgeandsholmen kunna anföras, nemligen att man icke utan att bryta mot en sund, för alla tider bestående smak, kan sammanföra två byggnader af så helt och hållet olika ändamål och karakter till en helhet. Huru teoretiskt än ett sådant skäl må synas, kommer det dock att vid utförandet visa sig, huruledes den ena byggnaden vill tvinga på den andra former, som äro för denna främmande och olämpliga samt tvärt om. Ingendera får tillfälle att fritt utveckla sig, hvar efter sitt behof, ingendera att så afpassas för sitt särskilda ändamål, som under mera obundna förhållanden skulle varit fallet.

De båda byggnadernas olika ändamål förutsätta dessutom helt olika byggnadsplatser, riksdagshuset ett lugnt, från den bullrande samfärdseln afskildt läge, riksbanken deremot en belägenhet, der rörelsen och trafiken är som lifligast.

3:o) *Riksdagshuset bör ej förläggas å Helgeandsholmen:*

dels därför att platsen, såsom ofvan påpekats, är för trång och till följd deraf tvingar till inskränkningar i utrymmet, som man snart nog skulle ångra, och som äfven delvis komme att förtaga de inre lokalerna dem tillkommande monumentalitet;

dels därför att läget i förhållande till omgifningen omöjliggör

den karakter af sjelfständighet och värdighet, som bör finnas hos den andra statsmagtens residens.

Ifrån vester, norr och öster sedt, skulle det högt liggande slottet med sina väldiga massor verka nedtryckande på det djupt nedanför liggande riksdagshuset, hvilket från öster dessutom skulle till en del döljas af Norrbro samt, ifrån slottet sedt, förete en för utsigten skymmande tak-komplex.

4:o) *Riksbanken bör med fördel kunna förläggas till Helgeandsholmen:*

dels därför att utrymmet för denna mindre byggnad bör blifva fullt tillräckligt, äfven utan utfyllning;

dels därför att riksbanksbyggnaden har mindre fordran på ett dominerande läge än riksdagshuset och icke heller bör blifva lidande af kongl. slottets närhet, på grund deraf att någon täflan mellan slottet och riksbanken icke kan i fråga komma vare sig i afseende å byggnadernas storlek eller bestämmelser;

dels ock därför att denna relativt låga byggnad icke skulle komma att störa utsigten från kongl. slottet;

dels ock slutligen skulle banken här finna ett i möjligaste mån centralt och mot eldfara skyddadt läge.

5:o) *Den utredning, som föregått Riksdagens beslut, har icke varit tillräckligt uttömmande för frågans afgörande.* Såsom af det förut sagda tydligt framgår, synes frågan ur såväl estetisk som arkitektonisk synpunkt ej hafva vid Riksdagens beslut i ämnet varit så väl och uttömmande utredd, som för ett rätt bedömande af densamma varit önskligt och behöfligt.

Ej heller synes man från ekonomisk synpunkt sedt hafva till fullo klargjort alla de spörsmål, som här kunnat uppstå. Så torde genom ett ändamålsenligt och riktigt ordnande af strömförhållandena samt genom utförandet af en dyrabrare grundläggning än man ursprungligen tänkt sig — förorsakad af de ofördelaktigare förhållanden, som en noggrannare undersökning af undergrundens läge och beskaffenhet gifvit vid handen — åtskilliga utgiftsposter tillkomma utöfver dem, man vid beslutets fattande beräknat.

Sålunda torde man icke utan vidare kunna göra den tillämnade utfyllningen å holmens sydvestra del, utan att komma i kollision så väl med Stockholms stad, som antagligen är egare till dervarande vattenområde, som Mälärstrandegarne, hvilkas rätt derigenom beröres, enär genom denna utfyllning en uppdämning eger rum, som kommer att höja Mälärens vattenyta till olägenhet för strandegarne.

Om man för att undvika dessa genom utfyllningen uppkomma olägenheter företager den för strändernas reglering i täflingsprogrammet angifna afskärningen af holmens nordvestra hörn, blir förhållandet ännu betänkligare, ehuru af motsatt art. Härigenom kommer nemligen vattenafloppet att betydligt ökas utöfver det nuvarande, och sålunda Mälarens vattenyta att sänkas.

Hvad en sådan sänkning af vattenståndet i Mälaren skulle hafva för följder är svårt att förutsäga, men antagligen skulle genom en sådan sänkning den sedau urminnes tid pågående trafiken omöjliggöras på vissa farleder å sjön. Pålarne under åtskilliga i hufvudstaden uppförda hus likasom byggnaderna sjelfva skulle komma att förstöras genom borttagandet af det oundgängligt nödvändiga skydd mot pålarnes förruttnelse, som vattnet erbjuder.

Vidare skulle Stockholms stad helt sannolikt icke längre kunna taga sitt behof af sötvatten för vattenledningsverket från Årstaviken, emedan den ofta inströmmande uppsjön komme att tillföra denna afsevärda mängder till dryck olämpligt saltvatten, hvarjemte en del af kloakernas innehåll komme att medfölja.

För att undvika dessa förhållanden blir anläggandet af en dambyggnad eller något dylikt nödvändigt, hvilket torde komma att förorsaka en rätt väsentlig utgift, som vid den utredning, som föregått Riksdagens beslut, ej synes vara medräknad.

Hvad sedermera grundläggningsarbetena beträffar, så förefaller den föreslagna utfyllningen å sydvestra hörnet med i densamma tillämnad pålning för uppbärande af byggnaderna vara ytterst riskabel under härvarande starka strömförhållanden och vid det jemförelsevis stora djup till fast botten, som här enligt de uppgifter, som varit tillgängliga, förefinnes. Erfarenheten har nemligen visat, att under årens lopp rätt betydliga utskärningar å botten och stränder af härvarande utlopp egt rum, hvaraf man nog äfven här i framtiden får vidkännas olägenheter, så framt man ej häremot vidtager dyrbara skyddsåtgärder.

Vid 1888 års riksdag förelåg endast ritningar till en sammanhängande riksdags- och riksbanks-byggnad, under det man utan vidare utredning beslöt att bygga *tvenne* skilda byggnader. Oförutsedda ökade kostnader komma antagligen att härigenom uppstå. Men beklagligt nog synes de slutsummor, hvartill kostnaderna för byggnaderna skola uppgå, varit grundade på partiella kostnadsberäkningar, utan att de sakkunniga personer, som dervid blifvit anmodade, varit i tillfälle att bedöma samtliga de anordningar, som måst blifva en följd af byggnadernas förläggande till den ena eller andra af de föreslagna platserna.

Kommer så härtill, att frågan om eganderätten till vissa delar af holmen synes vara outredd, samt att Stockholms stad bestämdt förklarar: »att, derest plats skulle å Helgeandsholmen beredas för både riksdags- och riksbanks-byggnad, staden icke ville ikläda sig några förbindelser» med afseende på holmens ordnande, så finnas skäl nog för det antagandet, att en icke oväsentlig kostnadstillökning utöfver den beräknade kan komma att uppstå, och till det påståendet, att frågan ur ekonomisk synpunkt var mindre väl utredd, då den förelades Riksdagen till bedömande.

Dessa ofvan framställda åsigter, som framgått ur de inom fackafdelningen förda diskussionerna, kunna ingalunda betraktas såsom resultat af ensidiga meningsutbyten, ty samma åsigter hafva i hufvudsak redan för länge sedan omfattats och uttalats af män, som genom sina förtjenster intagit framstående positioner inom samhället. Särskildt förtjena omnämnas de uttalanden som 1884 gjordes af herrar frih. *G. af Ugglas*, *Alb. Lindhagen*, *E. von der Lancken* och *W. Walldén*. Af synnerligt intresse är den reservation i frågan, som afgafs af numera framlidne justitierådet *Lindhagen*, en man som inlagt stora förtjenster genom sin framsynthet och sitt nit för utvecklingen och försköningen af hufvudstaden. Han åberopar äfven till styrkande af sina uttalanden ett memorial af professor *F. W. Scholander*, hvilket denne såsom tillförordnad öfverintendent afgifvit angående Helgeandsholmens bebyggande, och man kan ej nog beklaga, att hvad deri är yttradt utaf en af våra högst stående och för sin klarsynthet mest erkända konstnärer icke blifvit mera beaktadt än hittills skett inom de magtegende kretsarne.

Stockholm den 9 januari 1891.

Is. Gust. Clason.

Professor i arkitektur vid
Tekniska Högskolan.

Alb. M. Isoz.

Löjtnant vid Väg- och
vattenbyggnadscorpsen.

Carl Möller.

Arkitekt.

Hugo Hörlin.

Arkitekt, öfverlärare vid
Tekniska skolan.

P. Ax. Lindahl.

Löjtnant vid väg- och
vattenbyggnadscorpsen.

Kasper Salin.

Arkitekt.

Gustaf Wickman.

Arkitekt.

Bilaga till utskottets utlåtande.

Till herrar fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret.

Vid besvarandet af den remiss, herrar fullmäktige tillstått riksdagshuskomitéen med anledning af sammansatta stats- och bankoutskottets skrifvelse den 24 sistlidne februari, lär det icke tillkomma komitéen att utlåta sig om annat än de der framställda frågorna. Då emellertid särskildt i en af de motioner, som föranledt utskottets ifrågavarande skrifvelse, hänsyn tagits till en förut offentliggjord uppsats i ämnet, nemligen en af svenska teknologföreningens fackafdelning för husbyggnadskonst utgifven, anser sig komitéen för belysande af byggnadsfrågan i allmänhet böra anföra följande:

Den nämnda föreningen har grundat sina anmärkningar mot förläggandet af riksdags- och riksbankshus å Helgeandsholmen hufvudsakligen derpå,

- 1:o) att utrymmet skulle vara för litet;
- 2:o) att grunden vore otjenlig;
- 3:o) att Drottninggatans förlängning erhöles för ringa bredd;
- 4:o) att de omgifvande strandgatorna blefve för smala;
- 5:o) att byggnadsplatsen ej medgäfvade anordnandet af tillräckliga gårdsutrymmen; och
- 6:o) att strömförhållandena skulle menligt påverkas af kajregleringen.

Komitéen anser sig med afseende härå böra meddela, att hos den samma icke begärts eller erhållits någon särskild upplysning om vare sig sjelfva byggningarna eller gatuanordningarna eller strömregleringen, sådana komitéen tänkt sig dessa ordnade, utan synes fackafdelningen hafva fäst sig nästan uteslutande vid den modell, som varit att skåda i komitéens lokal, och hvad de *ritningar* angår, som blifvit föremål för afdelningens granskning, tagit hänsyn allenast till de ursprungliga, som voro uppgjorda före etatsrådet Meldahls tillkallande, och hvilka, efter det dennes den 27 november 1890 i Post- och Inrikestidningar offentliggjorda utlåtande afgifvits, numera väsentligt omarbetats.

Fackafdelningens anmärkningar beröra således i sjelfva verket icke det nu föreliggande Helgeandsholmsförslaget, men då dessa anmärkningar på vissa håll uppfattats såsom grundade på verkliga fakta, har komitéen ansett det vara sin pligt att för herrar fullmäktige uppvisa rätta halten af afdelningens anmärkningar.

1. *Beträffande anmärkningen att utrymmet vore för litet.*

Helgeandsholmen är bland de centralt belägna platser i hufvudstaden, som kunna komma i fråga, den enda, der riksdags- och riksbankbyggnader just på grund af tomtplatsens storlek kunna uppföras tillsammans. Att det utrymme, denna plats erbjuder, icke är för litet, framgår bäst deraf, att mellan riksdagshuset och Norrbro kunnat lemnas en öppen plats, i storlek närmande sig Gustaf Adolfs torg, samt att för riksbankshuset en areal af 42,000 qv.-fot är tillgänglig, hvaraf man för detta hus dock ej behöft taga i anspråk men än 32,600 qv.-fot. Att åter, detta oaktadt, byggnaderna icke tilltagits för små, så att de ej skulle kunna antagas komma att motsvara framdeles möjligen uppstående behof af ökad utrymme, synes deraf, att reservlokaler i båda byggnaderna anordnats om tillhopa ungefär 40,000 qv.-fot.

2. *Beträffande anmärkningen att grunden är otjenlig.*

Grundens beskaffenhet har efter hand, och i mån den hunnit sorgfälligt undersökas, visat sig vara till och med bättre än den preliminära undersökningen gaf vid handen. Det har befunnits, att, med undantag af ett enda, helt obetydligt område, de öfversta lagren bestått af sand och grus, och att derefter på ett djup af 35—60 fot en ovanligt hård och stenblandad undergrund finnes. För att erhålla visshet, att under detta lager icke doldes något af lösare beskaffenhet, hafva emellertid borrhningarna fortsatts till dess fast berg mött, hvarvid utrönts, att intet lösare lager förekommer mellan den fasta grunden och berghällen, äfvensom att det underliggande berget är ganska jemnt och icke har någon menlig eller ens afsevärd lutning. I samma syfte, d. v. s. för grundens sorgfälliga undersökning, har företagits profpålning, hvilken gifvit vid handen, att pålarne förr söndertrasats än kunnat neddrivas i det hårda lagret. *) På grund af det resultat, som de sålunda

*) De vid profpålningen använda pålarne hafva uppdragits och qvarligga fortfarande å Helgeandsholmen samt lemna ett ojäfaktigt bevis för hvad ofvan nämnts.

verkställda undersökningarna af byggnadsgrunden lemnat, har man funnit sig kunna göra en icke oväsentlig besparing i de ursprungligen beräknade grundläggningskostnaderna.

3. *Beträffande anmärkningen att Drottninggatans förlängning erhåller för ringa bredd.*

Emot af fackafdelningen uppgifna 38 fot är bredden å Drottninggatan mellan båda husen 52 fot. Portalerna öfver Drottninggatans förlängning har fackafdelningen uppgifvit hafva en bredd af 28 fot. I verkligheten hafva dessa portaler mellan socklarne enligt de senast uppgjorda ritningarna lika stor bredd som Drottninggatan vid Rosenbad eller 34 fot.

I sammanhang härmed tillåter sig komitén upptaga den äfven på annat håll framställda erinran, att portalerna skulle verka störande genom buller af körande, men för ljudets dämpande har man tänkt sig körbanan öfver Helgeandsholmen belagd med tråkubb eller asfalt samt portalerna försedda med isolerande bottnar.

4. *Beträffande anmärkningen att strandgatorna blefve för smala.*

Fackafdelningen uppgifver, att ifrågavarande gator endast få en bredd af 20 fot, medan de enligt riksdagshuskomiténs förslag komma att ega en bredd af 30 fot.

5. *Beträffande anmärkningen att byggnadsplatsen ej medgifver anordnandet af tillräckliga gårdsutrymmen.*

De ljusgårdar, som upptagits i komiténs omarbetade förslag, äro ej obetydligt större än hvad i flere jemförliga byggnader utomlands beståtts.

6. *Beträffande anmärkningen att strömförhållandena skulle menligt påverkas af kajregleringen.*

Hvad strömmen beträffar, komma förhållandena att så ordnas, att vattenutströmningen skulle blifva oförändrad, utan att minsta hinder lägges i vägen för den omreglering, som framdeles må ifrågakomma. Innan komiténs arbeten i och för kajanordningarna börja, lära herrar fullmäktige för öfrigt komma att lemna derutinnan uppgjort förslag till granskning af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Så vidt komitén icke är origtigt underrättad, hafva meningarne hos en stor del moståndare till förslaget enats derom, att å Helgeandsholmen, om den skall bebyggas endast med *ett* hus, helst bör uppföras blott riksdagshuset, hvadan det företrädesvis borde sökas annan tomt för riksbanken. Med afseende härpå får komitén redogöra för de alldeles särskilda skäl, hvilka, enligt komiténs åsigt, afgjort tala för att just Helgeandsholmen är den för uppförande af kombinerade riksdagshus- och riksbanksbyggnader lämpligaste plats, som, med skälig hänsyn till kostnaderna, kan väljas:

- a) utrymmet är, såsom ofvan visats, fullt tillräckligt;
- b) en så stor fasadlängd som omkring 800 fot för riksbanken lär svårligen erhållas å annan plats än Helgeandsholmen;
- c) å denna plats kunna i riksbankshuset sådana anordningar vidtagas, att den besökande allmänheten, till hvilken lokal den än vill begifva sig, endast kommer att trafikera en enda trappa; ett förhållande, som måste anses synnerligen fördelaktigt;
- d) holmen erbjuder en så beskaffad centralt belägen plats, att bankbyggnaden der kan uppföras isolerad från hvarje annat byggnads-
 kvarter och på ett afstånd af ej mindre än 135 fot till närmaste bostadsbyggnad;
- e) å holmen är utrymmet så stort, att ångmaskin för sedeltryckeriet och elektrisk belysning kan förläggas helt och hållet utom bankbyggnaden och således isolerad från denna;
- f) hela undervåningen i den å Helgeandsholmen förlagda bankbyggnaden får full direkt belysning från alla sidor.

Slutligen torde få i detta sammanhang meddelas, att de båda byggnadernas särskiljande så, att den ena eller andra af dem skulle förläggas till annan plats medför en fullständig rubbning i alla hittills verkställda kostnadsberäkningar, hvilka till god del och väsentligen grundats just på den *besparing* i anläggningskostnaden, som vinnes genom byggnadernas sammanförande, på sätt komitén i sina olika förslag antydt.

Vid anskaffandet af en ny, centralt belägen byggnadstomt för ettdera huset är det icke fråga om några nya hundratusental kronor, utan, såsom känt torde vara, om millioner. Komitén behöfver härutinnan endast nämna bland tomter, som från mer eller mindre kompetent håll ifrågasatts, arffurstens palats med grannbyggnader, kvarteret Rosenbad och Bergstrahlska huset, för att en hvar skall inse, huru högst betydligt den 1888 beräknade kostnadssumman skall ökas, om riksbankens hus skall läggas å annat håll. Den tomt, som genom 1888 års Riksdags beslut förvärfvats för riksdagshus och riksbank, har kraft

en kostnad af omkring 1,4 millioner kronor, och antagandet, att denna tomt skulle vara tillräcklig och lämplig för det åsyftade ändamålet, har genom gjorda undersökningar vunnit full bekräftelse.

Förbises får ej heller, att oafvisliga behof kräfva, att Riksdagen och riksbanken *så snart som möjligt* få inflytta i nya, ändamålsenliga lokaler, hvilket ingalunda kan blifva fallet, i händelse för riksbanks- huset skulle uppsökas en ny tomt och enighet vinnas för slutligt bestämmande af en sådan.

Stockholm den 3 mars 1891.

På riksdagshuskomiténs vägnar:

R. TÖRNEBLADH.
